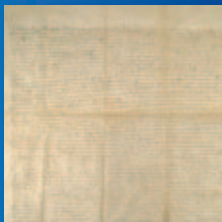
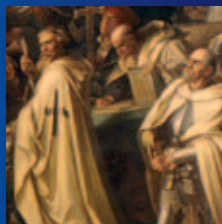

I Pokój Torunski 1411 600 lat temu 545
2011
II Pokój Torunski 1466
Rok Pokoju Torunskiego

W roku 2011 przypadają dwie okrągłe rocznice ważnych wydarzeń kształtujących dzieje polityczne naszej części Europy średniowiecznej i nowożytnej.

- 600 lat temu – w 1411 r. zawarto polsko-krzyżacki pierwszy pokój toruński, kończący tzw. wielką wojnę 1409-1411, której najśłynniejszym momentem była bitwa pod Grunwaldem,*
- 545 lat temu – w 1466 r. zawarto polsko-krzyżacki drugi pokój toruński, kończący wojnę trzynastoletnią i likwidujący państwo krzyżackie w dotychczasowej formie.*

Oba wydarzenia miały miejsce w Toruniu, ówczynie jednym z największych i najważniejszych ośrodków państwa krzyżackiego i później Królestwa Polskiego.

Oba pokoje toruńskie były jednymi z wielu wydarzeń politycznych mających miejsce w Toruniu w okresie przedrozbiorowym, dzięki którym miasto odgrywało dużą rolę w historii nie tylko państwa polskiego, ale i w dziejach politycznych i religijnych Europy, zyskało wizerunek ważnego ośrodka politycznego, ośrodka dialogu, wymiany myśli.

WYCIECZKI PO TORUNIU I OKOLICACH

ZWIEDZANIE TORUNIA I OKOLIC

Z PRZEWODNIKIEM

**TYLKO LICENCJONOWANI PRZEWODNICY
WWW.PRZEWODNICY.TORUN.PL**

TURYSTOM INDYWIDUALNYM I GRUPOM ZORGANIZOWANYM PROPONUJEMY ZWIEDZANIE OD STANDARDOWEGO KILKUGODZINNEGO DO POBYTÓW KILKUDNIOWYCH Z PEŁNYM PROGRAMEM ORAZ ZWIEDZANIEM SPECJALISTYCZNYM.

PCU PRZEWODNICKIE CENTRUM USŁUGOWE
TORUŃ, UL. FOSA STAROMIEJSKA 6
TEL., FAX: 566210422
WWW.PRZEWODNICY.TORUN.PL
PRZEWODNICY@TURYSTYKA.TORUN.PL

Na rokowania poprzedzające zawarcie traktatu II pokoju toruńskiego król Kazimierz Jagiellończyk zjechał do Torunia 7. września 1466 r. i zamieszkał w Sali Królewskiej Ratusza Staromiejskiego. Obrady króla i rady koronnej odbywały się natomiast w Dworze Artusa. Tutaj też odbywały się dalsze rokowania polsko-krzyżackie. Ostateczny tekst układu pokojowego ustalono w piątek, 17. października. Przez całą sobotę pisarze sporządzali cztery egzemplarze traktatu. Uroczyste opieczątowanie pokoju i jego zaprzysiężenie nastąpiło w Dworze Artusa w niedzielę, 19. października. Następnie wszyscy udali się do kościoła Mariackiego, gdzie odśpiewano *Te Deum* i legat papieski odprawił sumę. Źródła podają, że w wygłoszonym kazaniu legat przemawiał „potężnie” do króla i wielkiego mistrza. Później odbyła się uczta w Ratuszu.

- Dawny budynek toruńskiego Dworu Artusa (z 1385 r.), będący jednym z najokazalszych gmachów w mieście, był siedzibą ekskluzywnego Bractwa św. Jerzego i innych ekskluzywnych bractw-Ław. Rozbiórka tego budynku na początku XIX w. wyrządziła niepowetowane szkody nie tylko jako ozdoby miasta, ale niezwykle cennego materiału do dziejów kultury mieszczańskiej.

Dawny Dwór Artusa należał do najbardziej reprezentacyjnych gmachów w Toruniu. Zwłaszcza po renowacji renesansowej w 1626 r. i barokowej w 1701, w swym gotyckim zrębie, prezentował się niezwykle okazale i bogato. Zdobiona fasada pełna była treści alegorycznych i symbolicznych, nawiązujących do cnót oraz związków Torunia, Prus Królewskich i królów polskich. Budynek uległ niemal całemu wypaleniu w 1703 r., w czasie szwedzkiego oblężenia Torunia podczas wojny północnej. Został rozebrany w 1802 r.

Obecny gmach Dworu Artusa pochodzi z 1891 r. i jest nawiązaniem do poprzednika.

* * *

Krzyżacy lokując swoje pierwsze miasto - Toruń - nie zakładali, iż będzie to znaczący ośrodek miejski. Początkowo przewidywano wyższą rangę dla Chełmna, z którego Krzyżacy chcieli uczynić stolicę swojego państwa.

Jednak o nadzwyczaj szybkim rozwoju Torunia, poza przywilejami dla nowych mieszkańców-kolonistów niemieckojęzycznych, zdecydowało przede wszystkim jego doskonałe położenie. Przyczyniło się ono nie tylko do rozwoju ludnościowego, gospodarczego, ekonomicznego miasta, ale też jego znaczenia politycznego. Rozwój Torunia nie tylko powiększył niemal dwukrotnie jego powierzchnię już w połowie XIII wieku, ale doprowadził do powstania nowego, sąsiedniego ośrodka miejskiego - Nowego Miasta Torunia w 1264 roku oraz pierścienia licznych przedmieść wokół.

Toruń leżał na skrzyżowaniu dalekosiężnych szlaków: lądowych (z kierunków południowych nad Bałtyk, na Ruś) i wodnego Wisły. Ponadto był "bramą Prus" - nadgranicznym i najdalej na południe wysuniętym miastem Prus i państwa krzyżackiego, które stało się naturalną bazą dla różnego rodzaju spotkań i wydarzeń politycznych. Było na tyle wielkie i dobrze przygotowane, aby podejmować częste i liczne wizyty dostojników państwowych łącznie z królami. To właśnie w Toruniu podpisano dwa najważniejsze układy pokojowe polsko-krzyżackie: w 1411 i 1466 r., ponadto rozejm w 1521. Tu odbyły się liczne spotkania, rozmowy, dysputy i narady związane ze sprawami krzyżackimi. Toruń także jako ważne miasto państwa przytwierdzał swoje pieczęcie do niektórych dokumentów państwowych czy traktatów międzynarodowych. Wprawdzie do czasu klęski Zakonu pod Grunwaldem w 1410 roku i innych sukcesów wojsk króla Władysława Jagiełły, Toruń i jego mieszkańcy był biernym świadkiem wydarzeń. Dopiero te wydarzenia stworzyły dla Torunia możliwość włączenia się w bieg wydarzeń jako samodzielnego czynnika politycznego, mającego ważne i liczące się zdanie.

* * *

600 lat temu - Pierwszy pokój toruński 1411

Traktat pokojowy zawarty 1. lutego 1411 roku na wysłanej wyspie Kępa Bazarowa w Toruniu, między Polską i Litwą z jednej a Krzyżakami z drugiej strony, kończył tzw. wielką wojnę z lat 1409-1411 (której najbardziej spektakularnym i przełomowym wydarzeniem była bitwa pod Grunwaldem). Ustalono m.in., że ziemie, miasta i zamki zdobyte przez obie strony wrócą pod poprzednią władzę. Zakon krzyżacki zrezygnował ze Żmudzi na okres życia Władysława Jagiełły i Witolda, Mazowsze odzyskało Ziemię Dobrzyńską. Toruń, po pięciomiesięcznej przynależności do Królestwa Polskiego, na mocy traktatu przeszedł ponownie pod panowanie Krzyżaków, podobnie jak cała Ziemia Chełmińska. Obie strony postanowiły też, że kupcy obu państw mogą swobodnie i bez przeszkód, wg dawnych zwyczajów, używać dróg wodnych i lądowych.

Negocjacje i ustalenie treści traktatu trwały ponad 2 tygodnie.

Uroczystego zaprzysiężenia i opieczętowania traktatu dokonał Władysław Jagiełło i Witold ze strony polskiej i litewskiej, a następnie wielki mistrz Zakonu Krzyżackiego, Heinrich von Plauen. Do wymiany w pełni opieczętowanych dokumentów pokoju doszło ostatecznie w maju 1411 r. w podtoruńskiej Złotorii.

Traktat nie doprowadził do trwałego pokoju między państwem krzyżackim

a królestwem polsko-litewskim. Już w 1414 r. rozgorzały walki. Jednak pokój ten był zapowiedzią zmierzchu potęgi krzyżackiej, która po raz pierwszy musiała ustąpić przed siłami polsko-litewskimi.

Pierwszy pokój toruński, zawarty po "wielkiej wojnie" 1409-1411 i ogromnym sukcesie wojsk jagiellońskich pod Grunwaldem nie odzwierciedlał rangi owego polsko-litewskiego zwycięstwa.

Po zwycięstwie grunwaldzkim Królestwo Polskie nadal było zagrożone możliwością walk z Zakonem (który otrzymał posiłki z Inflant i Rzeszy) oraz wojskami Zygmunta Luksemburskiego atakującego Małopolskę. W tej sytuacji Władysław Jagiełło zdecydował się na ugodę z Krzyżakami i podjął rokowania poprzedzające zawarcie pokoju.

W każdym razie pokój ten był oznaką upadku potęgi państwa krzyżackiego, dotąd niemal zawsze zwycięskiego.

- Trzeci z przywilejów dawał Toruniowi prawo bicia monet srebrnych i złotych (które miały kursować we wszystkich krajach podległych królowi) w toruńskiej mennicy (w 1528 r. Jost Ludwik Decjusz (Ditz) otworzył w Toruniu ogólnopruską mennicę królewską) oraz zatrzymywania połowy dochodów z mennicy. Oprócz tych ogólnych przywilejów, liczne indywidualne nadania dóbr ziemskich i innych źródeł dochodu otrzymali najbardziej zasłużeni torunianie, np. Tileman vom Wege.

Po II pokoju toruńskim włączony wraz z Prusami Królewskim do Królestwa Polskiego Toruń stał się swoistą republiką mieszczańską (*Respublicae Thorunensis*). Posiadał wyjątkową autonomię, uprawnienia polityczne, hojne przywileje królewskie (z przywilejami kazimierzowskimi dającymi podstawy ustrojowe Torunia), był właścicielem dużego terytorium ziemskiego (ok. 360 km²) i swobód ustrojowych.

Prawa te stały się podstawą rozkwitu Torunia w okresie przedrozbiorowym, określały jego znaczenie gospodarcze i status polityczny.

- **Król Kazimierz Jagiellończyk** cenił Toruń za jego wkład finansowy i militarny w złączenie Prus z Królestwem Polskim. Bywał tu aż 16 razy w związku z prowadzoną polsko-krzyżacką wojną 13-letnią, a łączny czas jego pobytów wynosił 14 miesięcy. W toruńskim Dworze Artusa zawarł z Krzyżakami II pokój toruński, a na Rynku Staromiejskim odebrał hołd wierności Ziemi Chełmińskiej i Prus Królewskich. Od czasów Kazimierza Jagiellończyka w polskim już Toruniu następowały częste wizyty prawie wszystkich królów polskich.

Portret króla Kazimierza Jagiellończyka z toruńskiego pocztu królów polskich

Wyrazem znaczącej roli Torunia w okresie po II pokoju toruńskim aż do czasu rozbiorów, były częste wizyty królewskie w mieście. Były one zarówno dowodem łaski panującego, ale również powodowane udziałem w odbywanych tutaj sejmach, różnego rodzaju naradach, zjazdach politycznych czy częstych akcjach zbrojnych, w czasie których nieraz Toruń stanowił siedzibę całego dworu królewskiego stanowiąc centrum życia politycznego kraju. Jedynie sześciu władców Polski nie gościło w Toruniu, w którym do okresu rozbiorów łącznie odbyło się ok. 55 wizyt królewskich.

Miejscem rezydowania królów polskich w Toruniu była Sala Królewska w Ratuszu Staromiejskim.

• *Privilegia Casimiriana*

Już w trakcie wojny 13-letniej – zakończonej w 1466 r. II pokojem toruńskim – za swoją niezłomnie propolską postawę i ofiarny udział w wojnie Toruń (podobnie jak Gdańsk) otrzymał od króla Kazimierza Jagiellończyka hojną rekompensatę – w 1457 r. obdarowany został licznymi przywilejami i bogatymi nadaniami (tzw. przywileje kazimierzowskie – *privilegia Casimiriana*).

Rok ten był przełomowym w dziejach miasta, a wydane przywileje określiły podstawy prawnoustrojowej niezależności i gospodarki Torunia aż do rozbioru Rzeczypospolitej i włączenia Torunia do Królestwa Prus w 1793 r.

- W pierwszym przywileju król potwierdził wszystkie dotychczasowe przywileje Torunia oraz połączenie Starego i Nowego Miasta (dokonane w marcu 1454 r.) w jeden organizm miejski, nadał prawo sądów wielkich i małych, zapewnił mianowanie przedstawiciela władzy królewskiej w Toruniu (burgrabiego) wyłącznie spośród zaproponowanych mu członków Rady miejskiej (interesy króla osłabiał więc fakt, iż burgrabia reprezentował jednocześnie też interesy miasta), przekazał Toruniowi znaczną część pokrzyżackich majątków ziemskich i obiektów przemysłowych komturstwa toruńskiego (łączna powierzchnia majątków miejskich wyniosła ponad 30 tysięcy ha, podczas gdy przed wojną tylko 4,2 tysiąca ha), z czasem znacznie rozszerzanych; wszystkie wsie posiadał Toruń prawem szlacheckim jakiego używały tylko stołeczne Kraków i Wilno (musiał więc wystawiać zbrojny poczet na wojny, ale był wolny od podatków i kwaterunków);

- W drugim przywileju Toruń otrzymał bezwzględne prawo składu, zobowiązujące wszystkich obcych kupców przybywających do miasta do sprzedaży swoich towarów kupcom toruńskim. Równocześnie król ustanowił przymus drogowy nakazując wszystkim udającym się w celach handlowych do Prus Królewskich, by pod karą konfiskaty towarów na rzecz torunian korzystali wyłącznie z drogi przez Toruń, z pominięciem dróg wiodących przez Nakło, Tucholę i Bydgoszcz.

Drugi pokój toruński dla Torunia

Z punktu widzenia Torunia zwycięstwo Polski w wojnie 13-letniej i II pokój toruński nie przyniosły na dłuższą metę poprawy sytuacji gospodarczej tego miasta.

*Torunianie finansujący wojnę uważali, że zrzucenie zależności od Krzyżaków zapewni im lepsze warunki ekonomiczne, otworzy dostęp do rynków i terytoriów Królestwa Polskiego, zapewni większą samodzielność polityczną. Toruń wspierając króla polskiego wydał na wojnę bajońskie sumy (szacowane przez historyków na prawie 200 tysięcy grzywien, tj. kwotę równą dochodom ówczesnego Krakowa w ciągu 80 lat, a Poznania w ciągu 270 lat), ale zmieniona w wyniku postanowień pokoju sytuacja geopolityczna spowodowała, że wszystkie oczekiwania torunian nie spełniły się – Polakom bardziej zaczęło się opłacać zrezygnować z pośrednictwa toruńskich kupców i wieźć swoje towary bezpośrednio do Gdańska, który wtedy zaczął górować nad Toruniem. Wprawdzie Toruń otrzymał – już w 1457 r. – od króla Kazimierza Jagiellończyka ważne nowe przywileje (tzw. *privilegia Casimiriana*), w tym handlowe, to jednak nie zrównoważyły one strat wynikających ze słabnącego handlu toruńskiego i rosnącego w siłę handlu gdańskiego. Podejmowano wprawdzie działania mające utrzymać pozycję handlową Torunia, jak np. prawo składu, przymus drogowy, rozbudowane z czasem wielkie międzynarodowe jarmarki, jednak nie zdołały one dorównać do osiągnięć z handlu w okresie XIII-XIV w.*

Nieporównywalny natomiast był wzrost znaczenia politycznego Torunia na arenie ogólnopaństwowej, a zwłaszcza w Prusach Królewskich.

600 lat temu - Pierwszy pokój toruński 1411

- Kępa Bazarowa, nazwana przez Jana Długosza w swojej Kronice Wyspą Toruńską, była miejscem negocjacji i ustalania treści I pokoju toruńskiego, którego podpisanie przez obie strony (polsko-litewską i krzyżacką) nastąpiło 1. lutego 1411 r.

W obecnej formie wyspa ukształtowała się w XIX w. z połączenia kilku mniejszych wysp, co było wynikiem akumulacyjnej działalności wód Wisły.

W 1556 r. odległość do prawego (staromiejskiego) brzegu Wisły wynosiła 220 m (tyleż samo szerokość wyspy), do lewego brzegu - 339 m. Dziś odległość do prawego brzegu Wisły wynosi aż 400 m, a do lewego tylko ok. 20 m.

- Wyspa porośnięta jest lasem łągowym stanowiącym rezerwat przyrody. Jest to wyjątkowo ciekawe miejsce, pełne ciszy w środku miasta, a jej walorem jest niepowtarzalny widok na nadwiślańską panoramę Zespołu Staromiejskiego, szczególnie urzekający podczas wieczornej iluminacji.

- Ruiny średniowiecznego zamku w podtoruńskiej Złotorii (ok. 9 km na wschód od Starego Miasta) znajdują się u ujścia Drwęcy do Wisły. Zamek, zbudowany w 1363 r. z inicjatywy króla Kazimierza Wielkiego na polskiej Ziemi Dobrzyńskiej, niedaleko krzyżackiego Torunia, był pierwszą warownią, na

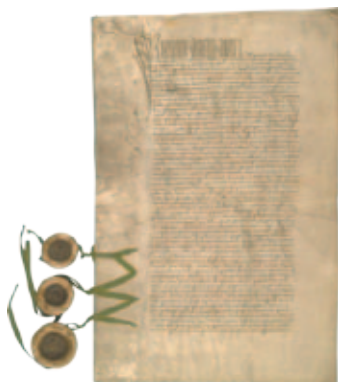

którą zwróciło się krzyżackie uderzenie rozpoczynające tzw. wielką wojnę (1409-1411), zakończoną I pokojem toruńskim.

Na polach pod Złotorią 10. maja 1411 r. doszło do ostatecznego ratyfikowania I pokoju toruńskiego – wielki mistrz krzyżacki Heinrich von Plauen w obecności króla polskiego Władysława Jagiełły i księcia litewskiego Witolda złożył podpis pod treścią traktatu sporządzonej w lutym na Kępie Bazarowej.

* * *

545 lat temu - Drugi pokój toruński 1466

Traktat pokojowy zawarty w niedzielę, 19. października 1466 r. w toruńskim Dworze Artusa, między Polską a Krzyżakami kończył wojnę trzynastoletnią (1454-1466) i likwidował państwo krzyżackie w dotychczasowej formie. Na mocy pokoju Polska odzyskała zachodnią część państwa krzyżackiego - tzw. Prusy Królewskie, tj.: Pomorze Nadwiślańskie (dostęp do Bałtyku), Ziemię Chełmińską, Żuławy, która początkowo miała autonomię oraz Warmię; wschodnia część (późniejsze Prusy Książęce) stała się lennem Polski.

Było to jedno z najważniejszych wydarzeń w dziejach Polski przedzoborowej, kształtujące jej obszar, system ustrojowy i polityczny.

Traktat pokojowy zawarto w mieście, które zasłynęło wiernością i pierwsze wzniosło sztandar powstania antykrzyżackiego, doprowadzając w 1454 r. do rozpoczęcia wojny trzynastoletniej. Toruń, jako jedno z największych i najbogatszych miast państwa krzyżackiego, zamieszkane głównie przez ludność niemieckojęzyczną, w połowie XV w. stał się centrum opozycji antykrzyżackiej: tutaj działała Tajna Rada antykrzyżackiego Związku Pruskiego, tutejsi mieszkańcy formułowali skargi o charakterze politycznym, z Torunia w końcu wyruszyły poselstwa w 1454 roku: 4 lutego do Malborka z formalnym

wypowiedzeniem posłuszeństwa wielkiemu mistrzowi krzyżackiemu i 10 lutego do Krakowa z informacją do króla polskiego, iż "Ziemie nasze i nas samych do Królestwa Polskiego włączyliśmy"; w międzyczasie, 4. lutego, mieszczanie Starego Miasta Torunia przypuścili szturm na zamek krzyżacki rozpoczynając tym samym ogólnopolskie antykrzyżackie powstanie i dając znak do ataku na inne zamki w państwie.

Już w 1433 r. burmistrz Starego Miasta Torunia, Herman Rusop wyrażał w imieniu stanów pruskich niezadowolenie wobec Krzyżaków słowami: „...jeśli jednak Wasza łaskawość nie uczyni tego, nie dam nam pokoju i spokoju, to winien Wasza łaskawość wiedzieć, że wtedy my sami o tym pomyślimy i poszukamy sobie pana, który doprowadzi do pokoju i da nam spokój”.

- Około 1454 r. na toruńskich pieczęciach herbowych pojawia się anioł w pozycji klęczącej. Nawiązuje on do herbu z wizerunkiem murów miejskich z trzema wieżami, z wstęgami wokół, na których widnieje napis: S' Civita Thorun. Według tradycji anioł pojawił się w herbie na początku krzyżacko-polskiej wojny trzynastoletniej i miał chronić miasto przed jej nieszczęśliwymi skutkami.

Uroczystego zaprzysiężenia i opieczetowania traktatu dokonał Kazimierz Jagiellończyk ze strony polskiej, a następnie wielki mistrz Zakonu Krzyżackiego Ludwig von Erlichshausen. Upamiętnieniem zawarcia pokoju jest namalowany w latach 1870-1873 wielki obraz pt. Traktat Toruński autorstwa toruńskiego malarza Mariana Jaroczyńskiego, przedstawiający akt zawarcia ugody. Obraz ten można oglądać w Ratuszu Staromiejskim. Dla uczczenia 500. rocznicy zawarcia pokoju wybito okolicznościowy medal pamiątkowy.

Marian Jaroczyński, *Traktat Toruński*

Obraz przedstawiający moment zawarcia II pokoju toruńskiego w 1466 r. w toruńskim Dworze Artusa. Dzieło o wymiarach 6,4 x 4,5 m powstało w latach 1879 - 1883, eksponowane jest w Ratuszu Staromiejskim

chorągiew z herben Torunia

król
Kazimierz Jagiellończyk

Kronikarz
Jan Długosz

legat
papieski

wielki mistrz krzyżacki
Ludwig von Erlichshausen

wielki komtur krzyżacki
Heinrich Reiss von Plauen

Wydano na zlecenie:
PCU Przewodnickie Centrum Usługowe
Toruński Serwis Turystyczny www.turystyka.torun.pl
Tel./Fax 56 621 04 22
Autor: Arkadiusz Skonieczny, Toruń 2011
ISBN 978-83-923638-6-6